

VU Research Portal

Goede jaarverslaggeving, vroeger en nu

Klaassen, J.

2004

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Klaassen, J. (2004). *Goede jaarverslaggeving, vroeger en nu*. VU Boekhandel/Uitgeverij.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

EB

03757

prof.dr. J. Klaassen RA

Goede jaarverslaggeving, vroeger en nu

vrije Universiteit

prof.dr. J. Klaassen RA

Goede jaarverslaggeving, vroeger en nu

*Rede uitgesproken ter gelegenheid van zijn afscheid als
hoogleraar Externe Verslaggeving aan de faculteit der
Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van
de Vrije Universiteit Amsterdam op 11 juni 2004.*

vrije Universiteit

amsterdam

Mijnheer de Rector, Dames en Heren,

Het onderwerp waarover ik vanmiddag aan dit bijzondere gezelschap iets wil vertellen, heeft mij vanaf mijn studententijd bezig gehouden.

Midden zestiger jaren kregen de studenten economie aan de VU, college van prof. Van Muiswinkel, die tamelijk relativerend sprak over de toenmaals in zwang zijnde theorieën betreffende de vraag hoe men het beste het resultaat en het vermogen van een onderneming zou kunnen bepalen. Zijn colleges waren vooral een overzicht van meningen en de argumenten daarvoor en daartegen. Zo leerde je als student na te denken over de betekenis van die argumenten en kreeg je het besef dat goede financiële verslaggeving belangrijk was, en tegelijkertijd het relativerende gevoel dat het vinden van het beste winstbegrip even moeilijk was als het zoeken naar de steen der wijzen.

De betekenis van goede financiële verslaggeving door ondernemingen behoeft voor degenen die met enige regelmaat de financiële pagina's van de dagbladen lezen, in deze tijd niet te worden uitgelegd. Althans, en dat is niet helemaal hetzelfde, de gevolgen van slechte financiële verslaggeving voor ondernemingen die daarop betrap worden, zijn groot. En voor de lezer van de financiële pers worden deze duidelijk en helaas met enige regelmaat geïllustreerd.

Ik wil vanmiddag met u nagaan wat we onder goede financiële verslaggeving zouden kunnen verstaan en hoe en waarom goede verslaggeving zo'n vijf en dertig jaar geleden aan het begin van mijn werkzame leven en nu op een verschillende manier wordt ingevuld.

Het wordt dus een enigszins historisch getint betoog dat aanknopingspunten biedt voor commentaar op allerlei recente ontwikkelingen.

Jaarverslaggeving van ondernemingen is de verslaggeving zoals die jaarlijks door het ondernemingsbestuur, over het financiële wel en wee van de onderneming wordt uitgebracht aan de "buitenwereld". Vanmiddag willen we ons concentreren op de verslaggeving door ter beurze genoteerde ondernemingen.

Wat verstaan we onder goede verslaggeving

Financiële verslaggeving behoort een weergave te zijn van de economische positie van de onderneming en de ontwikkelingen daarin gedurende het verslagjaar. Een onderneming kan daarover op een goede of minder goede manier verslag doen. Om dit te beoordelen is een soort benchmark nodig: wat verstaan we op een zeker moment onder goede verslaggeving.

Die benchmark blijft niet noodzakelijkerwijze in de loop der tijd inhoudelijk dezelfde. Belangrijke wijzigingen in de maatschappelijke plaats van de onderneming en de relatie tussen de onderneming en de gebruikers van de jaarrekening, zouden er bijvoorbeeld toe kunnen leiden dat hetgeen in concreto onder goede verslaggeving wordt verstaan zich wijzigt.

Als we kijken naar de zestiger jaren van de vorige eeuw, dan was de jaarrekening, het belangrijkste document waaruit de financiële verslaggeving bestaat, een document dat door de AvA werd goedgekeurd en een rol speelde bij de décharge van bestuurders en bij de vraag hoeveel dividend er kon worden uitgekeerd.

In de praktijk werd dikwijls bij de kleinere ondernemingen de jaarrekening ook nog gebruikt voor de fiscale aangifte, maar bij de ter beurse genoteerde ondernemingen kwam dat al steeds minder voor. Dit waren immers de grotere ondernemingen die bovendien veelal bestonden uit een samenstel van vennootschappen, waarvan sommige in het buitenland.

In de zestiger jaren was er nog geen wetgeving die eisen van betekenis stelde aan de inhoud van de jaarrekening. Er was één artikel in het wetboek van Koophandel over de inhoud van de jaarrekening. Dit werd overigens wel als een gebrek gevoeld, en toen er dan ook in 1960 een commissie kwam die het vennootschapsrecht moest herzien ging deze in dat kader ook nieuwe en uitgebreidere regels voor de jaarverslaggeving ontwerpen.

Goede verslaggeving zou *je in die tijd* bezien vanuit de juridische positie van de onderneming ten opzichte van zijn eigenaren kunnen omschrijven als een zodanige verslaggeving dat de aandeelhouders op goede gronden de dividendbeslissing zouden kunnen nemen en aan het bestuur décharge zouden kunnen verlenen. Bovendien kwam eind zestiger jaren de medezeggenschap van werknemers in het vizier van de wetgeving, en werd de jaarrekening ook voor dat doel een communicatiedocument. Verder werd de jaarrekening ook door banken voor beoordeling van kredietverlening gebruikt. Tenslotte werd vastgesteld dat voor ieder die zaken wilde doen met een onderneming, die de rechtsvorm had gekozen waardoor de aansprakelijkheid van de eigenaren werd beperkt, recht had op informatie over de vermogenspositie van die onderneming om te kunnen beoordelen of men met die onderneming zaken wilde doen.

Uit deze opsomming van gebruikers en gebruiksdoelen van de jaarrekening vloeit al automatisch het idee voort dat verslaggeving beter zou zijn naarmate zij voor de gebruikers relevanter zou zijn.

Een ander kwaliteitsaspect betreft de betrouwbaarheid van de informatie die in de jaarrekening is opgenomen. De begrippen betrouwbare verslaggeving en goede verslaggeving hebben een soort ethische lading.

Daarbij is naar mijn overtuiging de betrouwbaarheid van de informatie wel ongelofelijk belangrijk, maar niet de enige maatstaf voor het onderscheid tussen goede en slechte verslaggeving. Betrouwbaarheid is een kwaliteitseis die je aan alle informatie moet stellen en die beperkt wordt door de technische meetmogelijkheden. Deels vindt het meten bij financiële verslaggeving plaats op basis van conventies. In het verleden was het betrouwbaarheidsaspect in de perceptie van de lezers van een jaarrekening niet strijdig met het voorzichtigheidsaspect. En tot begin zeventiger jaren kwam veelvuldig versnelde afschrijving van gebouwen en machines tot op een boekwaarde van 1 gulden voor. Dit werd niet als een kwaliteitsgebrek beoordeeld, maar als een teken van soliditeit. Tegenwoordig spelen die conventies bij het waarderen nog steeds een rol, maar hun rol is beperkter dan vroeger. Verder heeft het voorzichtigheidsbeginsel als beginsel afgedaan.

In termen van moderne kwaliteitseisen, zou je kunnen zeggen dat begin zeventiger jaren ook al duidelijk was dat jaarverslaggeving relevante en betrouwbare informatie voor gebruikers zou moeten verstrekken, en dat deze informatie ook tijdig beschikbaar zou moeten komen. Echter, zowel het begrip relevantie, als het begrip betrouwbaarheid en ook het begrip tijdigheid hebben in de loop van de tijd een andere inhoud gekregen.

Het belang van wetgeving

De wens om inhoudelijke regels voor de financiële verslaggeving in de wetgeving op te nemen, kwam voort uit het idee dat dit de enige manier zou zijn om slecht willende ondernemingen er toe te brengen de benodigde informatie aan gebruikers te verschaffen. Blijkbaar waren de aandeelhouders als eigenaren niet in staat dat zelf voor hun eigen onderneming af te dwingen. Het besef dat er betere jaarverslaggeving nodig was, leefde in die tijd ook bij de leiding van een aantal grote ondernemingen. Werkgeversverbonden hadden al midden vijftiger jaren pleidooien gehouden voor verbetering van de jaarverslaggeving. De wetgever zag eind zestiger jaren de verslaggeving echter niet als een met publiekrechtelijke middelen af te dwingen maatschappelijk belang, maar hij trof een wettelijke regeling waarbij er geen sancties zouden worden opgelegd zolang de belanghebbenden niet ontevreden waren over jaarrekening. Dit leidde ertoe dat een Ondernemingskamer, slechts op basis van klachten van belanghebbenden die als zodanig waren erkend, een oordeel over de klachten met betrekking tot de jaarrekening kon uitspreken.

Dat er geen grote urgentie werd gevoeld voor een strakke regeling van de financiële verslaggeving eind zestiger jaren geven Zeff e.a. (1992 pag. 183) aan, als zij het vermoeden uitspreken dat de Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen, waarvoor de Commissie Verdam voorstellen deed, en die in 1970 werd aangenomen, er wellicht helemaal niet gekomen zou zijn als ze niet deel uitgemaakt had van een veel groter pakket wetgeving ter herziening van de vennootschapswetgeving.

En passant is het wellicht aardig om op te merken dat er noch uit de hoek van het wetenschappelijk onderwijs, noch uit de hoek van het accountantsberoep veel werd bijgedragen aan het inhoudelijk in brede kring meedenken over noodzakelijke wetgeving voor financiële verslaggeving.

De belangstelling van wat toen de theorie heette inzake kosten, waarde en winst, was namelijk eenzijdig gericht op een toen tamelijk actueel deelaspect van de financiële verslaggeving, namelijk het effect van prijswijzigingen op de wijze waarop de kostprijs van producten, het resultaat en het eigen vermogen van de onderneming moesten worden bepaald. Overigens waren de wetenschappers die over dit onderwerp nadachten het bepaald niet met elkaar eens. Dit deelaspect kreeg niettemin wel erkenning in de wetgeving. De resultaat- en vermogensbepaling mocht niet langer op basis van goed koopmansgebruik plaatsvinden maar moest plaatsvinden op basis van in het maatschappelijk verkeer aanvaardbaar geachte normen voor de waardering en resultaatbepaling. Sommigen hadden echter liever gezien dat er bedrijfseconomische normen zouden worden geïntroduceerd. Daarmee bedoelde men dan normen voortvloeiend uit de vervangingswaardetheorie. Op de praktijk van de financiële verslaggeving van grote ondernemingen heeft die theorie echter tot begin tachtiger jaren wel invloed gehad, zodanig dat een aanzienlijk deel van de ter beurze genoteerde ondernemingen informatie over resultaat en vermogen verstrekten op basis van actuele waarden.

Ook uit de hoek van het accountantsberoep is er weinig aandacht geweest voor de noodzaak van meer gedetailleerde regels inzake financiële verslaggeving. In ieder geval heeft het accountantsberoep zich in de zestiger jaren beperkt tot het formuleren van controleregels en geen verslaggevingsregels voor haar leden uitgevaardigd, ook niet als aanbeveling.

Men zou natuurlijk kunnen verdedigen dat het voldoen aan de wettelijke regels vanaf 1970 gelijk te stellen is met goede verslaggeving. Dit zou echter wel een erg magere invulling van goede verslaggeving zijn. Hooguit was de wetgeving een codificatie van good practice op een aantal deelaspecten, maar de wetgeving was zodanig algemeen geformuleerd dat al bij het tot stand komen ervan door de Minister van Justitie de nadere invulling van de normen expliciet aan het bedrijfsleven in samenwerking met het accountantsberoep werd overgelaten. Goede verslaggeving was en bleef dus vooral een zaak van initiatief en belangstelling van ondernemingsbesturen.

Welke eisen stelde men begin zeventiger jaren aan goede verslaggeving

Nu wordt mijn verhaal, wetenschappelijk bezien, wat speculatiever want ik moet u waarschuwen dat de vraag naar hetgeen in concreto kenmerkend is voor goede verslaggeving, wetenschappelijk niet bepaald vaststaat, en zelfs tegenwoordig door sommigen nauwelijks als een wetenschappelijke vraagstelling wordt erkend. Anders dan sommigen van u wellicht zullen verwachten wordt er in wetenschappelijke kring al sedert de laatste decennia geen poging meer gedaan om de concrete kenmerken van goede financiële verslaggeving in een wetenschappelijk model te vatten, zodanig dat er een overzicht van het belang van feitelijke informatie-elementen wordt gegeven. De laatste pogingen tot de ontwikkeling van een veel omvattende theorie dateren uit de periode eind zestiger jaren toen men probeerde vanuit modellen voor goede besluitvorming de relevantie van bepaalde waardebegrippen aan te tonen. Belangrijke auteurs als Chambers (1966), Sterling (1970) en Ijiri (1975), ontwikkelden in die tijd normatieve theorieën, waarin zij de relevantie van bepaalde waardebegrippen, ten behoeve van de resultaat- en vermogensbepaling aangaven. De belangstelling voor het ontwikkelen van dit soort normatieve theorieën is sedertdien in wetenschappelijke kring naar de achtergrond gedrongen ten gunste van empirisch onderzoek naar vragen als

- welke informatie hanteren gebruikers feitelijk bij hun besluitvorming, of
- welke factoren beïnvloeden de wijze van voorstelling van vermogen en resultaat.

Voor mijn betoog ga ik er vanmiddag maar vanuit dat het voldoen aan wettelijke verslaggevingseisen, en niet meer dan dat, zou moeten leiden tot de kwalificatie van verslaggeving als “voldoende”, maar dat er nog volop ruimte was voor extra, relevante, vrijwillig te verstrekken informatie en dat die extra informatie ook nodig is om te spreken van “goede” verslaggeving. Verder stelde de wetgever weinig strenge eisen aan de tijdigheid van de informatie. Ook snellere verslaggeving dan wettelijk als minimum vereist was zou aan de bruikbaarheid kunnen bijdragen. Kortom voor goede verslaggeving zou meer nodig zijn dan aan de wettelijke minimum eisen voldoen. Het zou aardig zijn als in concrete gevallen ook de mate van betrouwbaarheid als kenmerk van goede verslaggeving bij individuele ondernemingen zou kunnen worden meegenomen, maar dat is helaas niet mogelijk, omdat men aan een jaarverslag de mate van nauwkeurigheid waarmee de gegevens zijn verzameld en verwerkt niet kan

aflezen. Daarbij komt dat vrijwel alle jaarrekeningen een accountantsverklaring bevatten, die borg zou moeten staan voor een zekere mate van betrouwbaarheid, zij het met een kleine tolerantie die aan de bruikbaarheid geen afbreuk doet.

Er zijn in de zeventiger jaren enkele onderzoeken naar de kwaliteit van de jaarverslaggeving in ons land uitgevoerd. Allereerst is in dat verband te noemen het bestaan van de Henri Sijthoffprijs van het Financieele Dagblad die sedert 1954 jaarlijks werd uitgereikt aan ondernemingen die, naar de mening van de jury, het beste jaarverslag hadden gepubliceerd. De criteria op grond waarvan de jury koos, geven een indicatie van wat die jury onder goede verslaggeving verstond. De indruk bestaat dat zij daarbij afging op in de praktijk geconstateerde "best practice", en dat zij geen eisen stelde waaraan niet reeds door sommige ondernemingen werd voldaan. Overigens schreef de jury dat zij alleen onderscheidde tussen goede verslaggeving en betere verslaggeving. Haar bedoeling was de beste verslaggeving te belonen. De criteria die rond 1970 golden waren al in het midden van de vijftiger jaren geformuleerd, nadat in 1965 nogmaals was aangegeven dat die nog up to date waren. We hebben de jaarrekeningen en de directieverslagen van de prijswinnaars van 1968 1969 en 1970 bekeken en daarbij geconstateerd dat de omvang van de jaarrekeningen en directieverslagen vergeleken met de huidige omvang buitengewoon bescheiden was.

- De gemiddelde omvang van het directieverslag bedroeg 9 pagina's (2-15);
- De gemiddelde omvang van de toelichting op de balans en de winst- en verliesrekening bedroeg 3 pagina's (1-8);
- Een Staat van Herkomst en besteding van Middelen kwam voor bij 7 van de 11 prijswinnaars;
- Aanwezigheid van een geconsolideerde jaarrekening constateerden wij bij alle ondernemingen voorzover er dochterondernemingen waren. Echter niet bij alle prijswinnaars waren alle dochterondernemingen meegeconsolideerd.

De drie meest voorkomende items in het directieverslag van de prijswinnaars betroffen: informatie over de beoordeling van de financiële resultaten en de financiële positie, gegevens over het personeelsbeleid en gegevens uitgedrukt per aandeel. De nieuwe wet stelde ook aan het directieverslag geen inhoudelijke eisen.

Interessant was verder dat een prijswinnaar dat jaar voor het eerst de omzetcijfers vermeldde, iets wat door de nieuwe wet niet werd vereist. Men kon volstaan met vermelding van indexcijfers van de omzet.

De data van publicatie van het jaarverslag van de prijswinnaars varieerden van 1 tot 5 maanden na afloop van het boekjaar, waarbij er maar een klein gedeelte in de eerste twee maanden publiceerde.

Naast het voldoen aan wettelijke normen werden rond 1974 vooral op de volgende punten door de jury aanvullende eisen gesteld, respectievelijk aanbevelingen gedaan.

Met betrekking tot de balans:

- Inzicht in bruto aanschafwaarden en cumulatieve afschrijvingen van activa;
- Inzicht in belangrijke mutaties in voorzieningen.

Ten aanzien van de winst- en verliesrekening:

- Rekening houden met de effecten van prijswijzigingen;
- Segmentatie van omzet en brutoresultaten.

Ten aanzien van de toelichting:

- Een geconsolideerde jaarrekening;
- Opname van een staat van herkomst en besteding van middelen.

Ten aanzien van het directieverslag:

- Zo goed mogelijke verwachtingen over vooruitzichten;
- Een behoorlijke financiële analyse;
- Formulering van langetermijnbeleid;
- Extra informatie boven hetgeen door de wet minimaal wordt verlangd.

De jury verlangde publicatie binnen 4 maanden na afloop van het boekjaar.

Ondanks de weinig strenge wettelijke regeling heeft de in veel gevallen positieve houding van het management van de grote onderneming in de zeventiger en begin tachtiger jaren toch ertoe geleid dat grote Nederlandse ondernemingen in internationale vergelijkingen naar de kwaliteit van de financiële verslaggeving geen slecht figuur sloegen. Uit een onderzoek van Lafferty en Cairns betrekking hebbend op 200 ondernemingen uit een groot aantal landen, bleken de 12 in dat onderzoek opgenomen Nederlandse ondernemingen gemiddeld zeer hoog te scoren. Philips was zelfs de prijswinnaar. Belangrijke criteria waren: Consolidatie, segment informatie, inflation accounting en niet-financiële informatie. In dit onderzoek scoorden alleen de Amerikaanse ondernemingen gemiddeld hoger dan de Nederlandse.

Ook onderzoek onder gebruikers van jaarrekeningen van vier Nederlandse ondernemingen (Akzo, Philips, VNU en Kluwer) door Klaassen en Schreuder toont eind zeventiger jaren een tamelijk grote mate van tevredenheid bij de lezers omtrent de kwaliteit van die verslagen. De respondenten bij dat onderzoek geven aan dat zij deze verslagen als beter dan gemiddeld kwalificeren.

Als belangrijkste informatie wordt aangemerkt: toekomstverwachtingen, netto winst, omzet en resultaat per productgroep en financiële structuur. Belangrijke informatie waarover de gebruikers van jaarrekeningen relatief ontevreden waren, betrof informatie over toekomst verwachtingen en informatie over de omvang en de aard van investeringen en voorgenomen investeringen. Ook bleek uit dat onderzoek dat een aantal belangrijke informatie elementen die wel in de jaarverslaggeving waren opgenomen volgens de toenmalige wetgeving niet verplicht waren.

Camfferman (1996, hoofdstuk 6) heeft in een onderzoek naar de ontwikkeling van de financiële verslaggeving vanaf de tweede wereldoorlog tot 1983 laten zien dat begin zeventiger jaren veel Nederlandse ondernemingen aanzienlijk meer financiële informatie zijn gaan verstrekken, daarbij met enige vertraging de trends volgende die ook in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk te zien waren. Hij toonde dat er een belangrijke toename was van het aantal ondernemingen dat omzetcijfers verstrekten, een geconsolideerde jaarrekening en een staat van herkomst en besteding van middelen in het jaarverslag opnam.

Een onderzoek van Tonkin (1989) eind tachtiger jaren op dezelfde leest geschoeid als het onderzoek uit 1980 van Lafferty en Cairns laat echter een heel ander beeld zien van de relatieve kwaliteit van de verslaggeving van grote Nederlandse ondernemingen. Gebaseerd op de in 1987 gepubliceerde informatie, concludeerde Tonkin dat nog slechts 3 Nederlandse ondernemingen bij de top 50 behoorden, en dat Philips naar de 54ste plaats was gezakt. Als belangrijkste verklaring voor deze daling in de positie van Nederlandse ondernemingen wordt gegeven dat de betekenis van

inflation accounting is verminderd en dat op diverse deelgebieden van de toelichting op de balans en de winst- en verliesrekening de Nederlandse ondernemingen matig scoorden. Ook de toenemende belangstelling voor niet-financiële informatie waaraan Nederlandse ondernemingen maar in beperkte mate voldeden en de matige score op het punt van de publicatiedatum van het jaarverslag droegen bij aan de achteruitgang in de relatieve positie van Nederlandse ondernemingen.

In de tachtiger jaren is de Nederlandse wetgeving overigens sterk uitgebreid, om te bereiken dat twee Richtlijnen van de Europese Unie in onze wetgeving werden opgenomen. Dit heeft de inhoudelijke eisen aan de geconsolideerde jaarrekening verscherpt en ook nogal wat nieuwe informatieverplichtingen voor ondernemingen meegebracht. De belangrijkste daarvan zijn naar mijn mening dat de balans en de winst- en verliesrekening volgens een vrij uniform voor de hele EG geldend model moeten worden opgemaakt. Verder is natuurlijk het introduceren van een veel uitgebreide publicatieplicht voor grote en middelgrote BV's maatschappelijk van grote betekenis geweest, maar dat valt buiten het bestek van mijn betoog dat zich op de ter beurse genoteerde NV's richt.

Een gewijzigd gebruiksdoel voor de financiële verslaggeving

In de tachtiger jaren is internationaal een aantal ontwikkelingen te signaleren dat uiteindelijk mede bepalend is geweest voor het huidige denken over kwalitatief goede verslaggeving ook in ons land. Bedacht moet worden dat de afgelopen dertig jaar veel Nederlandse ondernemingen hun vleugels sterk over de grenzen hebben uitgeslagen, en zowel een groot deel van hun vermogen en resultaat buitenslands genereren, alsook een behoorlijk deel van hun aandeelhouders in het buitenland hebben. Dit heeft er mede toe geleid dat nogal wat Nederlandse ondernemingen die in ons land aan de beurs zijn genoteerd ook een notering op een Amerikaanse beurs hebben, en daarmee met Amerikaanse verslaggevingsregels te maken hebben. Deze ondernemingen hebben er groot belang bij dat zij deze regels kunnen volgen, en om die reden dat de Nederlandse regelgevers niet te veel eigen oplossingen bedenken voor vraagstukken waarover men ook elders heeft nagedacht.

In een aantal Angelsaksische landen heeft men de regelgeving voor de financiële verslaggeving niet via wetgeving maar via gespecialiseerde regelgeving verder ontwikkeld. Belangrijk daarbij was dat aan de regelgevers een voldoende status werd toegekend om er voor te zorgen dat die regels ook zouden worden nageleefd. Amerika en de UK liepen in die ontwikkeling voorop. Ook werd in 1973 een internationale commissie opgericht voor het ontwikkelen van regels voor de financiële verslaggeving, het International Accounting Standards Committee, het IASC. Dit comité, opgericht door accountantsorganisaties uit 10 landen, waaronder Nederland, heeft vanaf midden zeventiger jaren international accounting standards ontwikkeld, waarbij oorspronkelijk de regels van de aangesloten leden model stonden, maar eind tachtiger jaren krachtige en succesvolle pogingen zijn gedaan om te komen tot meer uniforme financiële verslaggeving. De regels van deze commissie waren in de westerse landen nergens verplicht. Maar eind tachtiger jaren geloofde men dat de enige manier om internationale regels te maken die ook in Westerse landen status zouden krijgen, zou zijn een aanpak waarbij meer uniforme regels zouden worden geformuleerd in nauw overleg met allerlei groepen belanghebbenden zoals beurstoezichthouders, financiële analisten en standardsetters in de belangrijkste

landen. Deze behoefte aan meer uniforme regels betekende een beperking van de wijze waarop allerlei kosten en opbrengsten posten in de jaarrekening zouden kunnen worden gewaardeerd. De reden voor de behoefte aan meer uniformiteit was vooral gelegen in de erkenning dat financiële verslaggevingsinformatie vooral bedoeld was voor oordeelsvorming door beleggers en financiële analisten gericht op beoordeling van de waarde van de onderneming vanuit een in de financieringstheorie ontwikkeld model, dat in essentie de waarde van een onderneming voor de aandeelhouders verklaart op basis van de contante waarde van de toekomstige kasstromen die voor de aandeelhouders zullen worden verdiend, en waarbij de omvang van het economisch risico dat een gevolg is van de strategie van de onderneming voorts een belangrijke factor is. De Amerikaanse standardsetter, de FASB, ontwikkelde rond 1980 een denkmodel voor de doelstellingen en kwaliteit van financiële verslaggeving waarin dat uitgangspunt werd vastgelegd. Uniforme informatie is vooral van belang omdat de beleggers zich bij hun oordeel over de waarde van de onderneming in sterke mate op bedrijfsvergelijking zullen baseren. Dit maakt vergelijkbaarheid van de informatie tussen ondernemingen van grote betekenis. Ook leidt het ertoe dat verschillen tussen ondernemingen op het punt van de waardering van posten als negatief moeten worden beoordeeld. Regelgevers moeten derhalve tot in een vrij grote mate van detail vastleggen hoe de ondernemingen allerlei posten in de jaarrekening moeten waarderen. Er is daarbij weinig ruimte voor alternatieven. Deze aanpak die in de Verenigde Staten en in de UK al langer werd toegepast is vanaf eind tachtiger jaren door het IASC overgenomen.

In dat kader is ook het begrip betrouwbaarheid herijkt. Het voorzichtigheidsbeginsel in de betekenis die daaraan vroeger werd gehecht is over boord gezet en vervangen door een voorschrift voor neutrale waardering van balans- en resultaatposten. Nu gaat het bij posten waarbij de waardering van toekomstige ontwikkelingen afhankelijk is, om een zo goed mogelijke schatting.

Bij voorbeeld: als we een machine afschrijven over de verwachte levensduur dan wordt de betrouwbaarheid van het afschrijvingscijfer begrensd door de vraag of de geschatte levensduur betrouwbaar is, door de vraag of er na afloop van de levensduur nog een positieve restwaarde wordt verwacht die het af te schrijven bedrag beperkt, en door conventies over de verdeling van het totaal af te schrijven bedrag over de levensduur. Dit kan op lineaire basis, dan wel progressief of degressief. Voor de elementen levensduur en restwaarde zijn zo goed mogelijke schattingen nodig. De keuze van de verdeling over de jaren is een keuze waarover men informatie verschaft in de toelichtingen, voorzover de regelgever de vrije keuze geeft. Informatie over afschrijven is betrouwbaar als de ondernemer zo goed mogelijke schattingen heeft gemaakt en ook inderdaad het systeem toepast dat hij zegt te hebben toegepast. Een basisregel in de huidige tijd voor goede jaarverslaggeving is dat de gehanteerde waarderingsregels goed omschreven zijn en dat zeker is dat de feitelijke bepaling van de cijfers ook op die basis heeft plaatsgevonden. Zo niet, dan is de verslaggeving niet alleen onbetrouwbaar maar als in strijd met de omschrijving is gehandeld is er sprake van regelrechte fraude. Naarmate de regels gedetailleerder omschreven worden wordt de nauwkeurigheid waarschijnlijk ook groter. Er zijn echter meetsystemen die worden gebruikt die per definitie tamelijk gebrekkig zijn, in die zin dat verschillende personen in dezelfde case tot nogal verschillende uitkomsten zouden kunnen komen. Dit hoeft geen reden te zijn om dergelijke systemen in de ban te doen, mits ze relevante informatie opleveren. Hier geldt de oude uitspraak "It is better to be vaguely right than precisely wrong".

Op het punt van de regelgeving heeft ons land voor een eigen weg gekozen waarbij de vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers en accountants, volgens het poldermodel aanbevelingen ontwikkelden. Pogingen begin jaren tachtig van bepaalde accountants om aan de regels uitgevaardigd door dit orgaan, de Raad voor de Jaarverslaggeving, meer status te geven, hebben in ondernemingsland geen succes gehad. Ook is de Raad voor de Jaarverslaggeving er nooit op uit geweest uniformiteit in de waardering van allerlei jaarverslaggevingsposten na te streven. De regels waren ook niet expliciet in het bijzonder op ter beurze genoteerde ondernemingen gericht. Een en ander heeft ertoe geleid dat in ons land nooit strikte regels zijn geformuleerd. Wel heeft de Raad voor de Jaarverslaggeving zich bij het ontwikkelen van aanbevelingen georiënteerd op de regels van het IASC en de toepassing van die regels voorzover niet strijdig met onze eigen regels, aanbevolen. Het voorgaande neemt niet weg dat de regels van de Raad voor de Jaarverslaggeving voor veel ondernemingen wel een belangrijke leidraad vormen voor hun verslaggevingsbeleid.

Internationalisatie van de regelgeving

Ondertussen heeft de EU zich gerealiseerd dat zij ook niet zelfstandig regels voor goede verslaggeving kan stellen. Deels komt dit omdat de interne democratie binnen de EU er toe leidt dat op dit punt geen slagvaardig beleid te verwachten is van politieke organen. Anderzijds zouden de regels voor ter beurze genoteerde ondernemingen eigenlijk op wereldniveau moeten worden ontwikkeld, immers de internationalisatie van kapitaalmarkten houdt niet op bij de grens van de EU. Veel Europese ondernemingen hebben nogal wat aandeelhouders die in de Verenigde Staten gevestigd zijn, waardoor beursnotering in de USA voor veel Europese ondernemingen een must blijft. Bovendien zijn de internationale kapitaalmarkten, en in het bijzonder de Amerikaanse, de laatste vijftien tot twintig jaar voor veel ondernemingen steeds belangrijker geworden. Dit geldt zowel voor het aantrekken van nieuw kapitaal voor het financieren van overnames, of voor het privatiseren van grote overheidsondernemingen, alsook voor de secundaire markt. Voor veel ondernemingen blijft de hoogte van de beurskoers van groot belang ook al voorziet men niet op korte termijn behoefte aan kapitaal. Beloningen in de vorm van opties en toenemende bemoeienis door institutionele beleggers in verschillende landen hebben hiertoe bijgedragen.

De enige organisatie die geschikt lijkt te zijn om voor de EU en waarschijnlijk ook de hele wereld regels te ontwikkelen is de IASB, de opvolger van het IASC. De EU heeft dan ook al midden negentiger jaren zich voorgenomen de regels van het IASC te gaan toepassen en heeft in 2001 besloten dat vanaf 2005 alle beursgenoteerde ondernemingen volgens deze regels, de IFRS, moeten rapporteren. Dit betekent feitelijk dat financiële verslaggeving voor ter beurze genoteerde ondernemingen op basis van deze internationale regels nu al bezig is de huidige vorm van de verslaggeving te vervangen. De regels zullen er onder andere toe leiden dat de financiële verslaggeving van de Nederlandse ondernemingen onderling en vergeleken met die van ondernemingen uit andere landen meer vergelijkbaar wordt.

Goede verslaggeving nu

Dit neemt niet weg dat de financiële verslaggeving van een aantal Nederlandse ondernemingen, ook zonder de dwang van wettelijke regels een goed niveau heeft bereikt, waarbij zoals hierboven al opgemerkt de aanbevelingen van de Raad voor de Jaarverslaggeving ongetwijfeld een positieve invloed hebben gehad. Ook de criteria voor de Henri Sijthoffprijs zijn in de loop der jaren verscherpt. Een overzicht van de omvang van de jaarverslaggeving van recente prijswinnaars, afgemeten aan de huidige criteria van de Sijthoffprijs, geeft aan dat er veel meer informatie dan vroeger wordt verstrekt. Kijken we naar de omvang van de verstrekte informatie dan zien we het volgende:

aantal prijswinnaars	1968-1970 n=11	2000-2002 n= 6
Gemiddelde omvang toelichting	3 pag (1-8)	22 pag (17-38)
Gemiddelde omvang directieverslag	9 pag (2-15)	29 pag (12-49)
Kasstroom overzicht	4 maal afwezig	aanwezig
Geconsolideerde jaarrekening	aanwezig, soms incompleet	aanwezig

Ook blijken de tegenwoordige prijswinnaars hun jaarverslagen aanzienlijk sneller na afloop van het boekjaar te publiceren dan de vroegere prijswinnaars. In de periode 2000-2002 publiceerden alle prijswinnaars hun jaarverslag binnen twee en een halve maand na afloop van het boekjaar.

Uit het in de bijlage opgenomen overzicht blijkt verder dat de hoeveelheid informatie opgenomen in de directieverslagen van de prijswinnaars van de laatste jaren ten opzichte van de situatie 35 jaar geleden, belangrijk is toegenomen.

Belangrijke onderwerpen in de moderne directieverslagen die vroeger nauwelijks aandacht kregen zijn:

- Veiligheid en Milieu
- Maatschappelijk verantwoord ondernemen/Corporate governance
- Risico's
- Acquisities en de effecten daarvan op resultaat en vermogen

Voor wat betreft de jaarrekening is er op het niveau van ter beurze genoteerde ondernemingen met Nederland als thuisbasis vooral door vrijwillige toepassing van voornamelijk in Angelsaksische landen of door het IASC ontwikkelde regels, overgenomen als RJ Richtlijnen veel extra informatie verstrekt.

Hoogendoorn en Mertens hebben in een onderzoek betrekking hebbend op de jaarverslagen 1999 van 60 Nederlandse ondernemingen de kwaliteit van die jaarverslaggeving onderzocht aan de hand van de informatiewensen van financieel analisten. Zij onderscheidden daarbij 487 informatieelementen die door beleggingsanalisten blijkens hun onderzoek belangrijk worden gevonden, en concludeerden dat de meeste ondernemingen niet meer dan 50-60% van die belangrijke informatie-elementen in hun jaarrekening opnemen. Het beste jaarverslag kwam niet verder dan tot vermelding van twee derde van de belangrijk gevonden informatie-elementen. Meer dan 100 elementen hebben een score lager dan 10%. Dit toont aan dat financiële analisten het ook nu nog prettig zouden vinden als aanzienlijk meer informatie dan nu gebruikelijk is, in de jaarverslaggeving zou worden opgenomen.

Dat neemt niet weg datesignaleerde tekortkomingen eind zeventiger jaren nu niet meer tot grote klachten van beleggers leiden. De hoeveelheid informatie per bedrijfsonderdeel is onder invloed van internationale regels veel groter dan eind zeventiger jaren. Nu kunnen we per sector van het bedrijf een gecompriëerde balans en winst- en verliesrekening op het niveau van het bedrijfsresultaat aantreffen. Bovendien sluiten deze overzichten aan bij de interne organisatie en bij de formulering van het strategisch beleid van ondernemingen hetgeen ze des te bruikbaar maakt.

Met het gebrek aan informatie over toekomstverwachtingen hebben financiële analisten leren omgaan. Blijkens het onderzoek van Hoogendoorn en Mertens koesteren de financiële analisten nog wel de wens om meer gekwantificeerde uitspraken over verwachte toekomstige ontwikkelingen en zelfs geprojecteerde winst- en verliesrekeningen te ontvangen. Mijn persoonlijke mening is dat het beter is dat analisten zelf schattingen van de resultaatontwikkeling van ondernemingen afleiden uit historische en actuele gegevens dan publicatie van dergelijke schattingen te vragen. Voor de ondernemingsleiding blijft de resultaatontwikkeling even moeilijk als vroeger te voorspellen. Er is nu voor financiële analisten veel meer ondersteunend materiaal in de vorm van detailinformatie uit de toelichting, uit persberichten, uit algemeen bekende gegevens over ontwikkelingen van markten e.d. beschikbaar dan vroeger, en er worden zeer frequent persberichten uitgegeven, waaruit nieuwe ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld overnames blijken, waarbij de laatste 10 jaar ook steeds vaker de overnameprijs bekend wordt.

Ondernemingen zijn zich gaan realiseren dat de keerzijde van de beursnotering is dat men snel en open moet communiceren. Een soort recht op privacy heeft een genoteerde onderneming hooguit als de aandeelhouders schade zou worden aangedaan omdat de te verstrekken informatie te gevoelig is omdat de concurrentie er meer van profiteert dan de aandeelhouders. Blijkbaar onderkende ondernemingen ook zelf het belang van de aandeelhouders voor het voortbestaan van de onderneming, in lijn met het door Traas (1975) in ons land geïntroduceerde coalitiemodel. Dit wil overigens alleen zeggen dat ondernemingen onder druk van beleggers bereid zullen zijn informatie te verschaffen, maar het houdt niet in dat de ondernemingsbesturen alle vragen van beleggingsanalisten bereid zijn te honoreren. Kosten- en aansprakelijkheidsoverwegingen kunnen goede redenen vormen om niet aan alle wensen te voldoen.

Goede verslaggeving onder IFRS

Het voorgaande suggereert dat de kwaliteit van de verslaggeving van ter beurze genoteerde ondernemingen nog zou kunnen verbeteren. Invoering van IFRS zal enerzijds tot verbetering van de kwaliteit leiden door verbetering van de vergelijkbaarheid van de informatie van de verschillende ondernemingen, zowel in nationaal als in internationaal verband. Immers de IASB heeft zich gericht op het voorschrijven van meer uniforme verslaggeving.

Als gevolg van de invoering van IFRS gaat anderzijds op een aantal punten de in de toelichting op de balans en de winst- en verliesrekening te verstrekken informatie vanaf volgend jaar dan ook veel verder dan nu bij verreweg de meeste ter beurze genoteerde ondernemingen in ons land nu gebruikelijk is. Het IASC heeft in het verleden het beleid gevoerd om wensen geuit door delegaties van beleggingsanalisten

ten aanzien van de toelichting bij allerlei jaarrekeningposten te honoreren. Ook zullen de waarderingsgrondslagen van Nederlandse ondernemingen voor een aantal posten moeten worden aangepast en voor andere nauwkeuriger moeten worden geformuleerd.

Leidt deze majeure en kostbare hervorming van de financiële verslaggeving nu tot goede of betere verslaggeving? Het antwoord is, denk ik, positief. Zij het met een aantal kanttekeningen.

Allereerst heeft de IASB nog geen regels voor het Bestuursverslag. Ook de regels van de gewijzigde Vierde EG-Richtlijn zijn tamelijk vaag en vrijblijvend. Daardoor blijft er op dat punt nog het nodige afhankelijk van de bereidheid van ondernemingen om vrijwillig ook in dat verslag goede informatie te verschaffen.

Er is verder een aantal gebieden waarop het de afgelopen 10 tot 20 jaar buitengewoon moeilijk is gebleken tot goede keuzes te komen, als het gaat om de regels op het gebied van de waardering en resultaatbepaling.

De problemen liggen algemeen gesproken op het vlak van de wens van de IASB en andere Angelsaksische standardsetters om bij de formulering van de waarderingsregels de nadruk te leggen op waardering van balansposten zoveel mogelijk op marktwaarde of benaderingen daarvan. De winstbepaling wordt behandeld als een afgeleide daarvan. Het is de bedoeling om in vrijwel alle gevallen alle waardewijzigingen in activa en passiva die tegen marktwaarden worden gewaardeerd onmiddellijk als resultaat te verantwoorden. Deze tendens en de beoordeling daarvan zou een apart afscheidscollege waard zijn.

Ik volsta met te constateren dat ondernemingen, vooral in de financiële sector hiertegen te hoop lopen, en politici weten te mobiliseren om dit tegen te houden. Verder wil ik nog opmerken dat door waardering tegen fair value de verslaggeving weliswaar aan relevantie wint, maar dat dit ten koste gaat van de betrouwbaarheid en de manipulatiemogelijkheden voor de resultaatbepaling sterk doet toenemen. Dit laatste is voor accountants en wellicht ook voor de perceptie van de betrouwbaarheid van informatie een groot gevaar.

Het is dan ook prima dat de invoering van IFRS samengaat met het invoeren van verscherpt toezicht op de financiële verslaggeving, dat in ons land wordt opgedragen aan de Autoriteit Financiële Markten AFM.

Ondernemers hebben vooral bezwaren op het vlak van de gevolgen van dit soort ontwikkelingen voor de volatiliteit en voorspelbaarheid van het resultaat en het eigen vermogen. Deze bezwaren spelen naar mijn mening vooral een rol in een omgeving waarbij ondernemingsbesturen een groot eigen financieel belang hebben bij de uitkomsten, met name ingeval zij bonussen en opties ontvangen. Tegenwoordig wordt in brede kring erkend dat dit de druk op het tonen van financiële prestaties erg heeft opgevoerd, waardoor de betrouwbaarheid van de informatie onder druk kwam te staan.

Het feit dat de politici, in casu het Congres in de USA en de Europese Commissie, maar ook het Ministerie van Sociale Zaken in ons land in verband met de verantwoording van pensioenlasten, zich met verslaggevingsvraagstukken bemoeien, laat zien dat de vraag wat goede verslaggeving is, ook een maatschappelijk vraagstuk is, namelijk een vraagstuk van de keuze of bepaalde voorstellingen van zaken niet zo bedreigend zijn, dat men deze liever wil vermijden, om te voorkomen dat er maatschappelijke onrust ontstaat.

Omgekeerd hebben politici de laatste jaren de wetgeving inzake de jaarverslaggeving ook gebruikt om informatie van ondernemingen af te dwingen in de hoop dat die informatie (bijvoorbeeld over de hoogte van individuele bestuurdersbezoldiging) het

gedrag van aandeelhouders zou beïnvloeden. Daarnaast zijn nieuwe vormen van verslaggeving zoals Triple-P rapportering en internetverslaggeving opgekomen. Ik heb gemeend deze vanmiddag buiten beschouwing te laten, al zouden deze in de toekomst wellicht invloed kunnen hebben op wat onder goede verslaggeving wordt verstaan.

Het blijft dus spannend op het vakgebied. Eigenlijk is het een verkeerd moment om als hoogleraar, een positie van waaruit je automatisch als toeschouwer op de eerste rij zit, terug te treden. In ieder geval zijn de aan de gang zijnde maatschappelijke discussies over financiële verslaggeving een goede reden om de ontwikkelingen te blijven volgen.

Conclusies

Ik heb in het voorgaande geschetst dat de financiële verslaggeving in de periode van mijn werkzame leven zich sterk ontwikkeld heeft. De academische belangstelling is in die periode verschoven van discussies over normen ten aanzien van kosten, waarde en winst, naar het brede gebied van de elementen waarover door middel van financiële verslaggeving wordt gerapporteerd.

De hoeveelheid informatie zowel in de jaarrekening zelf als in het bestuursverslag is in de onderzochte periode sterk toegenomen.

Belangrijke factoren die deze ontwikkeling kunnen verklaren zijn:

- Het toegenomen belang van de kapitaalmarkt voor de ondernemingen, waardoor zij werden gestimuleerd om aan de behoeften van de aandeelhouders te voldoen.
- Meer professionele vraag naar informatie van de kant van financieel analisten.
- Grotere en meer complexe ondernemingen en een sterke ontwikkeling van financiële markten, waardoor tegenwoordig allerlei transacties worden verricht die vroeger onbekend waren. Het aantal overnames, emissies e.d. is bij de ter beurze genoteerde ondernemingen gegroeid, terwijl er ook allerlei nieuwe financiële producten zijn ontstaan, waarin veel handel is en die risico's meebrengen, waardoor weer nieuwe informatiebehoeften ontstaan.
- De ontwikkeling van de regelgeving in de Verenigde Staten, die ertoe heeft geleid dat er aanzienlijk minder ruimte voor is eigen inbreng in de jaarverslaggeving dan voorheen. Dit is vooral een gevolg van de zeer gedetailleerde regelgeving. Naarmate meer Nederlandse ondernemingen zich op de Amerikaanse kapitaalmarkt hebben begeven, is deze regelgeving ook in ons land belangrijker geworden voor de omvang en de aard van de informatieverstrekking.
- De invoering van IFRS leidt tot het verstrekken van meer en beter vergelijkbare informatie en dus tot betere verslaggeving in ons land. Maar het is wenselijk aan het aspect betrouwbaarheid van de informatie in de regelgeving en het toezicht extra aandacht te besteden.
- Wet- en regelgeving hebben in ons land vooral de achterblijvers gestimuleerd tot acceptabele verslaggeving, en geen barrières opgeworpen om internationale regels te volgen. In andere (vooral Angelsaksische) landen zijn de eisen aan de minimale kwaliteit van de verslaggeving door regelgeving via standardsetters hoger gesteld dan bij ons. Nederlandse wet- en regelgeving hebben wel de minimale kwaliteit van de verslaggeving en daarmee de gemiddelde kwaliteit verhoogd, maar nauwelijks geleid tot nieuwe informatie-eisen, waarvan men kan stellen dat die belangrijk waren voor de kwaliteit van de verslaggeving.
- Het geheel overziende valt voorts op dat het initiatief voor de keuze van de elementen waarover de onderneming via het jaarverslag met zijn doelgroepen wil communiceren verschuift. Gespecialiseerde regelgevers gaan steeds meer de

inhoud van de verslaggeving bepalen. De politiek die vroeger vooral fungeerde om al te slechte verslaggeving een halt toe te roepen door minimum eisen te formuleren, lijkt tegenwoordig vooral nog een rol voor zich te zien weggelegd om te voorkomen dat al te kostbare eisen aan ondernemingen worden gesteld. Wel komt daarbij dat de overheid het initiatief voor een toezichthoudende rol heeft genomen. En voor ondernemers blijft er tenslotte vooral een volgende rol over.

Tenslotte

Aan het einde van een loopbaan van bijna 35 jaar aan deze universiteit, is er alle reden in dankbaarheid op die periode terug te zien. Mijn werkzame leven heeft zich afgespeeld tussen drie polen: De universiteit, het accountantskantoor KPMG en het thuisfront.

De universiteit heeft mij de mogelijkheid geboden om na een leerperiode onder de voortreffelijke leiding van prof.dr. Lou Traas op eigen benen te staan en in samenwerking met veel collega's, bezig te zijn in onderwijs en onderzoek. Daarvoor ben ik het universiteitsbestuur en die collega's zeer erkentelijk. De sfeer aan de faculteit is altijd goed geweest, en er waren vele mogelijkheden om eigen interesses en voorkeuren te volgen. De studenten hielden je jong en de collega's hielden je scherp. Ook is het zeer tevredenstellend als je leerstoel ter gelegenheid van je vertrek niet wordt opgeheven.

De combinatie van mijn academische werk en mijn werk voor KPMG hebben de kwaliteit van mijn onderwijs en mijn fungeren als accountant beide positief beïnvloed. Aan mijn werkzaamheden voor KPMG heb ik veel praktijkkennis te danken, met daarnaast de mogelijkheid om langdurig lid te zijn van het International Accounting Standards Committee. En niet te vergeten: ik heb binnen KPMG veel goede collega's en professionals ontmoet van wie ik veel heb geleerd. Daarvoor wil ik KPMG dan ook hartelijk dankzeggen.

De laatste jaren als decaan van de faculteit waren interessant, enerverend en stimulerend. In die periode heb ik geleerd dat een adviseur nog heel wat moet leren voor hij het besturen enigszins begint te begrijpen. De goede persoonlijke verstandhouding waarin ik met de overige leden van het faculteitsbestuur en met vele anderen in de faculteit en op het niveau van het universiteitsbestuur heb mogen samenwerken waren voor mij erg belangrijk.

Tenslotte het thuisfront:

Ik ben bijzonder blij met de manier waarop Foke mijn vrouw en mijn kinderen in deze periode met mij zijn omgegaan. Ze hebben altijd hun betrokkenheid getoond maar mij ook met een zekere regelmaat herinnerd aan belangrijker zaken, die tussen de wal en het schip dreigden te raken. Uiteindelijk is het leven een gave Gods, waarvan ik hoop dat het ons nog gegeven zal zijn daarvan samen ook in de toekomst in dankbaarheid te genieten.

Ik heb gezegd.

Literatuur,

Camfferman, C. (1996) *Voluntary Annual Report Disclosure by Listed Dutch Companies 1945-1983*. Dissertatie Vrije Universiteit.

Chambers, R.J. (1966) *Accounting, Evaluation and Economic Behavior*, Engelwood Cliffs, NJ.

Commissie ingesteld bij beschikking van de Minister van Justitie van 8 april 1960 *Herziening van het ondernemingsrecht*, 's-Gravenhage 1968 (rapport Verdam).

Het Financieele Dagblad, *Normen voor de beoordeling van jaarverslagen opgesteld voor de Henri Sijthoffprijs*, 1956, 1965, 1974, 2003.

Hoogendoorn, M.N. en G.M.H. Mertens (2001) *Kwaliteit van externe financiële verslaggeving in Nederland*. Kluwer/Limperg Instituut-reeks.

Ijiri, I. (1975) *Theory of Accounting Measurement*. Accounting Research Study 10, American Accountig Association.

Klaassen, J. en H. Schreuder (1980) *Het financiële jaarverslag van ondernemingen, een onderzoek onder gebruikers*, Stenfert Kroese Leiden.

Lafferty, M. and D. Cairns, 1980 *Financial Times World Survey of Annual Reports*, London. The Financial Times Business Information Ltd.

Sterling, R.R. (1970) *Theory of the Measurement of Enterprise Income*, Kansas.

Tonkin, D.J. (1989) *World Survey of Published Accounts*, London, Lafferty Publications Ltd.

Traas, L. (1975) 'Veranderde visies op de onderneming en hun consequenties voor de verslaggeving', in: J.W. Van Belkum (red.), *De Wet op de Jaarekening in perspectief* pp. 23-35. Tilburg.

Zeff, S.A., C. Camfferman en F. van der Wel (1992) *Company Financial Reporting*, North-Holland .

Bijlage

Beoordelingscriteria ¹	% verslagen dat voldoet aan de gestelde criteria ²	
	1968-1970 (n=11)	2000-2002 (n=6)
• Veiligheid en milieu	18%	50%
• Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO)	0%	67%
• Missie / Strategie	27%	100%
• Gekwantificeerde financiële doelstellingen	9%	50%
• Risico's	0%	83%
• Gegevens over segmenten		
- Omzet	60%	83%
- Bedrijfsresultaat	50%	83%
- Investerings	40%	67%
• Acquisities	18%	83%
• Financiële analyse	100%	100%
• Incidentele resultaten	18%	50%
• Financiering	45%	83%
• Investerings algemeen	55%	83%
• Toekomstverwachtingen	82%	100%
• Marktontwikkelingen	73%	100%
• Vernieuwingen / R&D	73%	50%
• Personeelsbeleid	82%	83%
• Corporate Governance	9%	50%
• Gegevens per aandeel	82%	100%
• Kasstroomoverzicht	64%	100%
• Economisch / politieke omgeving	36%	83%

¹ De beoordelingscriteria zijn ontleend aan: Het Financieele Dagblad (2003), *Henri Sijthoff-Prijs. Normen voor de beoordeling van financiële berichtgeving door ondernemingen. Juryrapport jaarverslagen over 2002*, Amsterdam: Het Financieele Dagblad

² In enkele gevallen is een bepaald element wellicht niet van toepassing.

derzoeken doorgeven veronderstellen bevestigen luister
geven veronderstellen bevestigen luisteren verwonderen waarnemen verwijzen vergelijken verbind
en doorgeven veronderstellen bevestigen luister
eken doorgeven veronderstellen bevestigen luisteren verwonderen waarnemen verwijzen vergelijken verbinden
oeken doorgeven veronderstellen bevestigen luisteren v
zoeken doorgeven veronderstellen bevestige
eken doorgeven veronderstellen bevestigen luisteren verwonderen waarnemen verwijzen vergelij
erzoeken doorgeven veronderstellen bevestigen luisteren
vonderen waarnemen verwijzen vergelijken verbinden toetsen onderzoeken doorgeven veronderstel

VU Boekhandel/Uitgeverij Amsterdam
ISBN 90 - 5383 - 928 - 3